

Л. І. Терпан

студ. III курсу, спеціальність «Право»,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики О. М. Миколенко

ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТОМ ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ЗАХИСТУ ЩОДО ПОТЕРПІЛОГО І СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Конституція України у ст. 3 зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Реалізація даної норми у кримінальному процесі залежить від визнання особою, яка стає учасником кримінального провадження, свого статусу. Звичайно, такий статус включає певні процесуальні права та обов'язки, гарантії, а також відповідальність за їх недотримання [1].

Так, учасники кримінального провадження наділені невід'ємним правом на отримання професійної правничої допомоги, яка є пріоритетним способом захисту прав та свобод особи. Успішність надання такого права переважно залежить від точності правового врегулювання того чи іншого статусу учасника. Саме тому метою даної публікації буде розгляд певних проблемних питань, які стосуються здійсненні представництва та захисту щодо окремих учасників кримінального провадження, а саме – свідка та потерпілого.

На сьогоднішній день в Україні проблеми реалізації процесуального статусу окремих учасників кримінального провадження має підвищений інтерес і потребує активного обговорення. Значну увагу цьому приділяли такі вчені, як Ю. В. Лисюк, А. В. Кожевнікова, О. П. Кучинська, В. В. Заборовський, П. В. Кучевський, О. В. Капліна, О. М. Дроздова, Р. О. Ємельянов, В. І. Мариніва, Ю. І. Стецовський, І. Л. Петрухіна, П. С. Елькінд, О. Д. Савич та інші.

Конституція України у ст. 59 вказує на те, що кожен має право на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно [1]. Крім того, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає не тільки захист особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, та надання юридичної допомоги свідку, а й визначає представництво потерпілого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного відповідача, цивільного позивача і третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про накладання арешту. Що стосується саме потерпілого, то ст. 58 КПК України зазначає, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Згідно ч.1 ст. 45 КПК захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2].

Однак, проблематика цього питання полягає в тому, що, незважаючи на пряме вказання про представництво потерпілого у законодавстві, захисник дуже рідко представляє права і свободи потерпілих. Це пов'язано з тим, що, по-перше, потерпілі є необізнаними у праві запросити адвоката для представництва своїх прав та інтересів, а по-друге, потерпілі не мають можливості оплатити послуги адвоката. Так, прогалина законодавства з відсутності норми про обов'язкову участь представника потерпілого у кримінальному провадженні призводить до нерівності учасників процесу, що суперечить принципу змагальності.

Дане питання набуло поширення і в юридичній літературі. Так, О. П. Кучинська вважає за необхідне закріпити у процесуальному законодавстві певний перелік випадків, коли обов'язково має нада-

ватися юридична допомога з боку держави потерпілому. Такими випадками є наступні:

- відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення (представник надається за бажанням потерпілого); -
- потерпілий є неповнолітнім (з моменту вчинення до нього протиправного діяння);
- потерпілий має фізичні або психічні вади, які не дозволяють йому достатньою мірою здійснювати захист своїх прав;
- потерпілий не володіє мовою, якою ведеться судочинство;
- у всіх справах про умисне вбивство [3, с.11].

Остання пропозиція є спірною, адже більш доречним було б призначити обов'язкову участь адвоката у всіх справах, де саме потерпілого було вбито.

Що стосується свідка, то п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України вказує на те, що свідок має право користуватися під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката [2]. Однак, слід нагадати те, що свідок є юридично незацікавленою особою у вирішенні справи, а тому не відноситься ні до сторони захисту, ні до сторони обвинувачення. В такому випадку виникає проблема визначення статусу адвоката свідка.

Розкриваючи правове положення свідка, слід розділити таку думку науковців, що адвоката свідка необхідно віднести до інших учасників кримінального провадження, адже він виконує допоміжну функцію для справедливого правосуддя у кримінальному судочинстві. Це можна підтвердити тим, що свідок має і власну правову позицію, і особистий інтерес, але такий інтерес несе виключно процесуальний характер, а тому й самостійної юридичної зацікавленості свідок не має. Тож, таке положення свідка не дозволяє розглядати адвоката свідка як його представника в кримінальному судочинстві. Тут необхідно погодитись із думкою П. В. Кучевського, який зазначає: «Між адвокатом-представником і адвокатом, який надає правову допомогу свідку та особі, котра дає пояснення, знак рівності ставити не можна» [4, с. 14]

Крім цього, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» виокремлює в окремий вид адвокатської діяльності надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні [5, ст. 19]. Водночас, законодавство не передбачає чіткого переліку гарантій, прав та обов'язків, які включає правовий статус адвоката свідка.

Така проблема вимагає встановлення чіткого переліку у КПК України прав та обов'язків, а також порядку вступу такого адвоката. Слід зазначити, що в цьому питанні минулий КПК України 1960 року був більш вдосконалим, ніж чинний, адже ч. 5 ст. 167 попереднього кодексу закріплювала низку прав захисника свідка (зокрема, право бути присутнім під час допиту; надавати в присутності слідчого консультації свідку, заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту; оскаржувати дії слідчого тощо) [6].

Таким чином, на сьогоднішній день чинний КПК України має деякі прогалини щодо правого регулювання певних питань представництва та захисту як потерпілого, так і свідка. Виходячи з вищенаведеного, КПК України потребує закріплення переліку положень, які визначатимуть обов'язкову участь адвоката для потерпілого у справі, а також необхідним буде доповнення норм, які б встановлювали порядок вступу адвоката свідка та сам його правовий статус.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.03.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text> (дата звернення: 26.03.2021).
3. Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілого в кримінальному процесі України. *Адвокат*. 2009. №5. С. 9-12.
4. Кучевський П. В. Діяльність адвоката у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. Київ, 2011. 18 с.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>. (дата звернення: 26.03.2021).
6. Кримінальний процесуальний кодекс від 28 груд. 1960 р. № 1001-05. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 26.03.2021).